

ทำความเข้าใจแนวคิดด้วย “กระบวนทัศน์”

Understanding Concept of “Paradigm”

ศิวัช ศรีโศคางกุล*

Siwat Sīphōkhāṅkun

บทคัดย่อ

หนังสือเรื่อง The Structure Of Scientific Revolutions (1962) เขียนโดย โทมัส คูห์น ถือว่าเป็นหนึ่งในหนังสือที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการทั้งด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์มากที่สุดเล่มหนึ่งของศตวรรษ 20 บทความนี้ผู้เขียนพยายามทำความเข้าใจแนวคิดด้วย “กระบวนทัศน์” รวมถึงลักษณะและข้อถกเถียงต่างๆ ของกระบวนทัศน์ผู้เขียนยังได้วิเคราะห์ถึงสถานภาพของกระบวนทัศน์ทางสายสังคมศาสตร์ไว้ช่วงท้ายของบทความ

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์, โทมัส คูห์น

Abstract

The Structure of Scientific Revolutions (1962), written by Thomas Kuhn, has been one of the most academically influential book both Science and Social Science of the 20th Century. In this article, the author tries to understand concept of “paradigm”, including

* อาจารย์ประจำ วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น

characteristics and arguments of paradigm. The author also analyzes the status of Social Science paradigm at the end of this article.

Key Word: Paradigm, Thomas Kuhn

บทนำ

หนังสือเรื่อง The Structure Of Scientific Revolutions (1962) เขียนโดย โทมัสคูห์น (Thomas Kuhn) ถือว่าเป็นหนึ่งในหนังสือที่มีอิทธิพลต่อวงวิชาการทั้งด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์มากที่สุดเล่มหนึ่งของศตวรรษ 20 ในปี 1987 มีการสำรวจพบว่าหนังสือดังกล่าวได้รับการอ้างถึงในวงวิชาการสายศิลปศาสตร์และมนุษยศาสตร์ระหว่างปี 1976-1983 มากที่สุดเป็นอันดับ 1 และนับถึงปัจจุบันคำว่า “กระบวนทัศน์” อันเป็น “ศัพท์” สำคัญของหนังสือดังกล่าวได้รับการค้นหาคความหมายจากวงวิชาการจำนวนมากไม่แพ้กันหนังสือยังได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆจำนวนมากโดยภาษาไทยมีชื่อว่าโครงสร้างของการปฏิวัติในวิทยาศาสตร์ (2544) ไม่เพียงแต่เป็นหนังสือ “บังคับ” อ่านตามมหาวิทยาลัยชั้นนำในต่างประเทศแล้วมหาวิทยาลัยชั้นนำของไทยยังบังคับให้อ่านทั้งระดับปริญญาโทและปริญญาเอก โดยเฉพาะสายสังคมศาสตร์สังคมวิทยารัฐศาสตร์ประวัติศาสตร์ความคิดปรัชญา รัฐประศาสนศาสตร์ ฯลฯ

คำว่า “กระบวนทัศน์” ได้รับการนำมาใช้ในแต่ละสาขาวิชาการต่างๆทางสังคมศาสตร์ (เนื่องจากมีตัวอย่างจำนวนมากผู้เขียนจึงเลือกเพียงงานสำคัญๆ) เช่นงานที่มีชื่อเสียงของนิโคลัส เฮนรี่ (Nicholas Henry, 1975) ที่ทำการศึกษากระบวนทัศน์ที่เปลี่ยนผ่านในแต่ละยุคของการศึกษาทางรัฐประศาสนศาสตร์นับตั้งแต่มีการถกเถียงเรื่องแยกการบริหารออกจากการเมืองหรือในงานของแกเร็ท มอร์แกน (Gareth Morgan, 1980) ที่ศึกษากระบวนทัศน์การมองทฤษฎีองค์กรแตกต่างกัน

หรืองานของซิลเวีย บอร์ซุทซกี (Silvia Borzutzky, 2007) ที่มองกระบวนทัศน์จากนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาที่มีต่อภูมิภาคละตินอเมริกาในช่วงสงครามเย็นหรือกระบวนทัศน์สงครามเย็น (Cold War Paradigm) โดยเน้นกระบวนกรการค้ำยันระบอบอำนาจนิยมที่ทำต่อรัฐบาลประเทศต่างๆ ว่าเป็นอย่างไรต่อเนื่องถึงงานของจอห์น ฮัลสแมน (John Hulsman, 1997) ที่พิจารณากระบวนทัศน์ในการกำหนดนโยบายต่างประเทศของสหรัฐอเมริกาในยุคการจัดระเบียบโลกใหม่หรือภายหลังความขัดแย้งยุคสงครามเย็นหรืองานของแอนดรูว์ จานอส (Andrew Janos, 1997) ที่ศึกษากระบวนทัศน์การศึกษาการเมืองเปรียบเทียบนับจากแนวคิดแรกเริ่มของวิชาคือแนวคิดกระบวนกรทำให้ทันสมัย (Modernization) เป็นต้นมาไม่ต่างจากงานของโรนัลด์ ซิลโคท (Ronald Chilcote, 1981) ฯลฯ

ที่สำคัญว่านั่นหากอ่านมโนทัศน์ “กระบวนทัศน์” จากข้อถกเถียงของโทมัสคูห์นอย่างจริงจังผลของการอ่านต่างผลักดันให้นักวิชาการจำนวนหนึ่งจากแต่ละองค์ความรู้ได้ “ฉีก” แนวสำรวจทบทวนและประเมินสถานภาพองค์ความรู้ของตนเองว่ายังใช้การได้/สร้างคุณภาพการให้แก่สังคมได้อย่างไรเฉพาะบางตัวอย่างจากสายสังคมศาสตร์ในสังคมไทยนอกจากที่หลายคณะตามมหาวิทยาลัยชั้นนำได้ทำการวิพากษ์องค์ความรู้แบบ “กระแสหลัก” ในสาขาวิชานั้นเองที่ทำการผลิตซ้ำมาตลอดและ “วิธีวิทยา” (Methodology) ที่ค่อนข้างเถรตรงตามหลักการวิทยาศาสตร์ได้มีการเสนอถึงองค์ความรู้ทวนกระแสและกล่าวถึงญาณวิทยา (Epistemology) ทางเลือกอื่นๆ มากขึ้นยังมีการรวมกลุ่มทางสังคมศาสตร์ในวงวิชาการไทยที่ร่วมกันเขียนหนังสือจินตนาการสู่ปี 2000: นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ด้านไทยศึกษา? 2539 เพื่อวิเคราะห์การศึกษาทางสังคมศาสตร์ในศตวรรษต่อไปของสังคมไทยว่าควรเป็นอย่างไรรวมถึงการวิพากษ์กระบวนทัศน์องค์ความรู้ทางรัฐศาสตร์หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาที่สมาทานต่อการศึกษาให้เป็นแบบวิทยาศาสตร์จนกลายเป็น “โคกนาฏกรรม” “ความไร้น้ำยา” ที่จำเป็นต้องคิดถึงการ “ทวนกระแส” (พิจารณาข้อวิพากษ์อย่างเข้มข้นใน David Ricci, 1984 ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2528 และไชย

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์

ปีที่ 1 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2555)

รัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540) ยังต้องกล่าวถึงงานของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2524) ที่เสนอให้นาวิธีการกระทำที่ไม่ใช้ความรุนแรงโดยเฉพาะแนวคิดสันติวิธีจากยีน ชาร์ป (Gene Sharp) เพื่อสังคมไทยจะได้ทั้ง “พาราไดม์แห่งความรุนแรง (Violent Paradigm) ไปสู่พาราไดม์แห่งความไม่รุนแรง (Nonviolent Paradigm)” ให้เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติวิธีตลอดจนงานของจุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548) ที่เสนอให้ปรับกระบวนการทัศน์กระบวนการยุติธรรมใหม่ของสังคมไทยให้ไปสู่กระบวนการทัศน์แบบ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” เป็นต้น

เห็นได้ว่ามโนทัศน์ “กระบวนการทัศน์” มีความสำคัญและทรงพลังยิ่งผู้เขียนจะพยายามทำความเข้าใจมโนทัศน์ดังกล่าวในบทความวิชาการนี้

วัตถุประสงค์

เพื่อทำความเข้าใจมโนทัศน์ “กระบวนการทัศน์” ในงานเขียนของโทมัสคูห์นว่าเป็นอย่างไรไม่ว่าจะเป็นที่มาและลักษณะของกระบวนการทัศน์ข้อถกเถียงต่างๆตลอดจนวิเคราะห์ถึงสถานภาพของกระบวนการทัศน์ทางสายสังคมศาสตร์

วิธีการศึกษา

อาศัยวิธีการอ่านจากหนังสือโครงสร้างของการปฏิวัติในวิทยาศาสตร์ทั้งฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทยรวมถึงหนังสือประกอบบทความวิชาการอื่นๆโดยมุ่งทำความเข้าใจมโนทัศน์ว่าด้วย “กระบวนการทัศน์” เป็นหลัก

ผลการศึกษา

หนังสือของโทมัสคุห์นพยายามชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์เชิงความคิดและธรรมชาติของความรู้ว่าด้วยทัศนะการมองพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์

โทมัสคุห์นกล่าวว่าในบทนำว่า “เป้าหมายที่สำคัญที่สุดคือการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการรับรู้ที่มีต่อข้อมูลที่คุ้นเคยกันและการเปลี่ยนแปลงในเรื่องการประเมินข้อมูลเหล่านี้” (Kuhn, 1970: 4) กล่าวคือคุห์นเชื่อว่าพัฒนาการความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ไม่มีความก้าวหน้าแบบเส้นตรงหรือก้าวกระโดดอย่างทีสังคมทั่วไปหรือแม้แต่กับวิทยาศาสตร์เองเข้าใจจากแต่พัฒนาการความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในแต่ละชุดถูกกำกับด้วย “กระบวนทัศน์” ในเรื่องนั้นๆและเมื่อกระบวนทัศน์ดังกล่าวถึงระดับหนึ่งจนชุมชนวิชาการเห็นพ้องต้องกัน (แต่ไม่ได้หมายถึงว่าความรู้ดังกล่าวถูก/ผิดหากแต่ได้รับการยอมรับหรือไม่) เราสามารถเรียกได้ว่า “วิทยาศาสตร์แบบฉบับ” (normal science)

ลักษณะสำคัญของวิทยาศาสตร์แบบฉบับเป็นความรู้ที่นักวิทยาศาสตร์มีสมมติฐานว่าตนเองเชื่อเข้าใจและรู้ว่าโลกเป็นอย่างไรสามารถตอบคำถามต่อความรู้ที่ตนเองยึดมั่นว่าถูกต้องได้ผลสำเร็จจำนวนมากจากกิจกรรมและงานวิจัยของวิทยาศาสตร์แบบฉบับมาจากความตั้งใจของชุมชนวิชาการที่ร่วมกันรักษาและตื้อตึงต่อองค์ความรู้ดังกล่าวโดยคุห์นกล่าวว่า “วิทยาศาสตร์แบบฉบับมักยับยั้งความคิดใหม่ๆซึ่งเป็นความคิดในระดับรากฐาน (fundamental) เสมอเพราะความคิดใหม่ๆเหล่านี้ทำลายความเชื่อในระดับรากฐานของตนอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้” (p.5) วิทยาศาสตร์แบบฉบับจึงเป็นสิ่งที่เข้มงวด/ไม่ยืดหยุ่นเป็นความรู้ในการเตรียมนักศึกษาและเปรียบเสมือนเป็นใบเบิกทางต่อการเป็นผู้เชี่ยวชาญทางวิทยาศาสตร์ในอนาคต

อย่างไรก็ตามเมื่อวิทยาศาสตร์แบบฉบับไม่สามารถตอบคำถามในระดับ “รากฐาน” สำคัญได้ไม่ว่าจะเพราะเผชิญปัญหาผิดปกติ (anomaly) หรือกฎเกณฑ์

ต่างๆ (rules) แบบเดิมไม่สามารถสร้างความกระจ่างได้หรือเผชิญวิกฤตการณ์ (crisis) โดยไม่มีทางออกแม้ชุมชนวิชาการหนึ่งยังคงติดอยู่กับองค์ความรู้ของตนเองและศึกษาในแบบสะสมพอกพูนขยายวงกว้างเพื่อแก้ไขปัญหารากฐานดังกล่าวแต่ชุมชนวิชาการคู่แข่งอื่นละทิ้งองค์ความรู้ข้างต้นได้ทำการศึกษาวิจัยจนสำเร็จนำไปสู่ “การมอง” องค์ความรู้อีกแบบหนึ่งที่แตกต่างออกไป (มีองค์ความรู้เดิมล้นเหลือและมีใช้แตกต่างในระดับเพียงองค์ความรู้เท่านั้นแต่ยังต่างในระดับญาณวิทยาและวิธีวิทยาดังที่คุห์นเรียกความแตกต่างนี้ว่า “ความเป็นไปไม่ได้ที่จะประเมินด้วยหลักเกณฑ์เดียวกัน” (incommensurable) ทั้งต่อวิธีการมองโลกรอบตัวและปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์) เมื่อองค์ความรู้และโลกทัศน์ดังกล่าวสามารถเป็นข้อผูกมัด (commitment) ในการวางรากฐานใหม่ในวงวิชาการได้ระดับหนึ่งการเปลี่ยนแปลงยิ่งใหญ่นี้เองที่คุห์นนิยามว่าเป็น “การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์”

เพื่อความชัดเจนในการทำความเข้าใจหนังสือดังกล่าวผู้เขียนจะแบ่งหัวข้อการนำเสนอ 3 หัวข้อดังนี้ 1) ลักษณะของวิทยาศาสตร์แบบฉบับ 2) สิ่งที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทัศน์และ 3) กระบวนทัศน์กับความเป็นสังคมศาสตร์

1) ลักษณะของวิทยาศาสตร์แบบฉบับ

กระบวนการทัศน์เป็นสิ่งที่มาก่อนและวางรากฐานให้ต่อวิทยาศาสตร์แบบฉบับคุห์นกล่าวว่าวิทยาศาสตร์แบบฉบับหมายถึง “การวิจัยที่มีผลสำเร็จทางวิทยาศาสตร์ในอดีตครั้งหนึ่งหรือมากกว่านั้นอันเป็นรากฐานอันมั่นคงผลสำเร็จนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนวิทยาศาสตร์เฉพาะบางชุมชนให้การยอมรับในเวลาหนึ่งว่าเป็นรากฐานสำหรับการปฏิบัติต่อไป” (p.10) ผลสำเร็จดังกล่าวมาจากการนิยามปัญหาตลอดจนวิธีการวิจัยที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนจึงสามารถดึงดูดกลุ่มคนที่เคยยึดติดกับความเชื่ออีกแบบเข้ามาสนับสนุนได้อย่างไรก็ตามผลสำเร็จดังกล่าวก็มีลักษณะปลายเปิด (open-ended) เพียงพอที่ให้นักวิทยาศาสตร์เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหามีอยู่จากผลสำเร็จดังกล่าวรากฐานร่วมกันของวิทยาศาสตร์แบบฉบับทั้งการมองปรากฏการณ์และการใช้ทฤษฎีทำให้นักวิทยาศาสตร์มีฉันทามติร่วมกันในการทำงานทางวิทยาศาสตร์การศึกษาและ

การทำวิจัยของพวกเขาจึงไม่ต้องเริ่มต้นจากศูนย์หากแต่อยู่กับวิธีคิดมโนทัศน์การยกตัวอย่างตลอดจนศัพท์ภาษาเฉพาะทางที่ใช้ในวิทยาศาสตร์แบบฉบับดังกล่าวอีกทั้งเพื่อเป็นการแสดงภาคปฏิบัติการให้วิทยาศาสตร์แบบฉบับเข้มแข็งหนักแน่นขึ้นจึงมีความพยายามแสดงถึงการเป็น “สถาบัน” เช่นยกสถานะตนเองเป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” เฉพาะด้านสาขานั้นๆมีการผลิตตำราหนังสือวารสารการตั้งสมาคม ฯลฯ คุณหนึ่งกล่าวถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า “เป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นร่วมกับการมีกลุ่มที่รับกระบวนการทัศน์เดียวเป็นครั้งแรก” (p.19) วิทยาศาสตร์แบบฉบับได้สร้างระเบียบวิธีการศึกษาของสาขาตนเองขึ้นมาเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ใดก็ตามให้กระจ่างแจ้งผ่าน “วิธีการมองโลก” จากรากฐานตนเองและเมื่อมอง “ความสำเร็จ” ของตนเองที่สามารถอธิบายมากเท่าไรความเข้มงวด/ความไม่ยืดหยุ่นของตัวระเบียบวิธีการศึกษาก็มากขึ้นตามไปด้วย

หากมองย้อนกลับไปในประวัติศาสตร์ความคิดทางวิทยาศาสตร์คุณหนึ่งกล่าวว่าเมื่อมองความสำเร็จที่เกิดขึ้นความสำเร็จต่างมีข้อจำกัดในด้านขอบเขตและความแม่นยำความสำเร็จของกระบวนการทัศน์ชุดหนึ่งที่มีมากกว่าชุดหนึ่งแม้มาจากความสามารถในการแก้ไขปัญหาได้มากกว่าแต่การประสบความสำเร็จมากกว่ามิใช่การประสบความสำเร็จที่ “สมบูรณ์แบบ” ในการแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่งและไม่ใช่ว่าการประสบความสำเร็จที่ “ชัดเจน” ในการแก้ไขปัญหาจำนวนมากตลอดจนความสำเร็จที่เกิดในวิทยาศาสตร์แบบฉบับได้มาโดยการขยายความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงทั้งหลายที่กระบวนการทัศน์แสดงให้เห็นโดยเฉพาะโดยการขยายขอบเขตของความสอดคล้องระหว่างข้อเท็จจริงกับคำทำนายของกระบวนการทัศน์เพื่อทำให้กระบวนการทัศน์นั้นๆมีความกระจ่างแจ้งมากขึ้น

อย่างไรก็ตามปัญหาหนึ่งของผู้ปฏิบัติการในวิทยาศาสตร์แบบฉบับคือ “การวิจัยในวิทยาศาสตร์แบบฉบับกลับมุ่งไปยังการทำความเข้าใจในแง่ปรากฏการณ์และทฤษฎีซึ่งได้มาก่อนแล้วจากกระบวนการทัศน์” (p.24) โดยที่ไม่ตระหนักว่ากิจกรรมและปัญหาที่กระบวนการทัศน์ทิ้งไว้ให้ “ชำระปัดกวาด” มีมากเพียงใดและน่าสนใจแค่ไหน

ไหนดังนั้นผู้ปฏิบัติการในวิทยาศาสตร์แบบฉบับส่วนใหญ่จึงไม่มีจุดมุ่งหมายใดๆที่จะ
รังสรรค์ (invent) ทฤษฎีใหม่ๆและมักไม่ยอมรับสิ่งที่ผู้อื่นคิดค้นใหม่ๆหากไม่อยู่และ
สัมพันธ์กับกล่องอันตายตัวที่ตนเองยึดติดอยู่ดังที่คูห์นย้าว่าลักษณะโดดเด่นที่สุดของ
ปัญหาการทำวิจัยในวิทยาศาสตร์แบบฉบับคือ “ไม่ค่อยมีจุดมุ่งหมายในการผลิตสิ่ง
ใหม่ๆมากนักไม่ว่าจะเป็นด้านมโนทัศน์หรือด้านปรากฏการณ์” (p.35)

ผลที่ตามมาคือเมื่อวิทยาศาสตร์แบบฉบับเผชิญกับปริศนา (puzzle) อื่นๆ
นอกเหนือจากที่ตนเองสามารถแก้ไขได้มาตลอดและปริศนานั้นมีความจำเป็นต้อง
แก้ไขเกณฑ์ในการมองปัญหาของผู้ปฏิบัติการในวิทยาศาสตร์แบบฉบับส่วนใหญ่ที่
ได้รับมาจากกระบวนทัศน์ก็มักทักท้วงว่าปริศนานั้นมีคำตอบหรือพยายามขยาย
ขอบเขตความรู้อย่างต่อเนื่องเพื่อทำการไขปริศนาหากปริศนานั้นยุ่งยากเกินไปก็อาจ
ได้รับการปฏิเสธไปหรือเมื่อวิทยาศาสตร์แบบฉบับเผชิญกับปัญหาเรื่องกฎเกณฑ์
(rules) แม้คูห์นกล่าวว่า “กฎเกณฑ์ได้มาจากกระบวนทัศน์แต่กระบวนทัศน์ก็สามารถ
ชี้นำการวิจัยได้แม้ขาดกฎเกณฑ์ก็ตาม” (p.42) กล่าวคือผู้ปฏิบัติการในวิทยาศาสตร์
แบบฉบับมีฉันทามติร่วมกันในเอกลักษณ์ของกระบวนทัศน์แต่ไม่ได้หมายถึงว่าทุกคน
ตกลงกันได้ในปัญหาการตีความและความสมเหตุสมผลในรายละเอียดของกฎเกณฑ์
จากกระบวนทัศน์นั้นเมื่อผู้ปฏิบัติการในวิทยาศาสตร์แบบฉบับเห็นปัญหารากฐานของ
สาขาวิชาตนเองจริงๆการค้นหากฎเกณฑ์จึงเป็นเรื่องสำคัญ (p.48) หรือเมื่อ
วิทยาศาสตร์แบบฉบับเผชิญกับปัญหาการผิดปกติ (anomaly) นั่นคือการตระหนักว่า
เหตุใดเหตุหนึ่งธรรมชาติไม่ได้เป็นไปตามการคาดหมายที่ได้จากกระบวนทัศน์ที่
ควบคุมวิทยาศาสตร์แบบฉบับและเกิดความไม่ลงรอยกันระหว่างทฤษฎีกับข้อเท็จจริง
 ฯลฯ

ประเด็นสำคัญที่สุดอันเป็นผลตามมาคือทั้งปริศนา กฎเกณฑ์และความผิดปกติ
ดังกล่าวถือว่าเป็นวิกฤตการณ์ (crisis) แม้ว่าจะถูกมองแตกต่างกันหากมีผู้ปฏิบัติการ
ในวิทยาศาสตร์มองโครงสร้างปัญหาดังกล่าวเทียบเท่ากับรากฐานที่กระบวนทัศน์นั้น
ยึดอยู่นี้คือรอยปริแตกฉีกขาด (radical rupture) ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยน

กระบวนทัศน์กล่าวคือการเปลี่ยนกระบวนทัศน์มิใช่เปลี่ยนความล้มเหลวในตัวองค์ความรู้ไปสู่อีกองค์ความรู้หนึ่งหรือการปรับตัวในทางทฤษฎีที่สมาทานอยู่ไปทฤษฎีใหม่แต่คือการเปลี่ยนมุมมองการมองโลก/การเรียนรู้/การมองเห็นธรรมชาติในแบบที่ต่างออกไปดังที่คุห์นยกตัวอย่างว่า “ข้อเท็จจริงที่ว่ากระบวนทัศน์หลักเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการเห็นสิ่งที่ล่าวัวซีเอร์เห็นต้องเป็นเหตุผลหลักที่ทำให้ปริสตีลีย์ไม่สามารถเห็นเช่นนั้นตราบชั่วชีวิตอันยืนยาวของเขา” (p.55)

กล่าวโดยสรุปเมื่อกระบวนทัศน์ที่กำหนดให้กิจกรรมวิทยาศาสตร์แบบฉบับดำเนินไปได้อย่างประสบความสำเร็จในช่วงเวลาแรกเริ่มวิทยาศาสตร์แบบฉบับจึงจำเป็นต้องสร้างความเป็นสถาบันให้แก่องค์ความรู้ตนเองให้มีความเป็นเฉพาะด้านภาวะเช่นนั้นนำไปสู่ข้อจำกัดทั้งในแง่วิสัยทัศน์ของผู้ปฏิบัติการในวิทยาศาสตร์และในแง่การต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งการขยายตัวของวิทยาศาสตร์แบบฉบับกว้างขวางเท่าไรก็ยิ่งเปิดช่องให้เห็นปัญหาความผิดปกติมากขึ้นอันนำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

2) สิ่งที่เราเรียกว่ากระบวนทัศน์

ดังที่กล่าวว่าปัญหาการผิดปกติ (anomaly) ที่ดำรงอยู่และแพร่กระจายอย่างลึกซึ้งในวิทยาศาสตร์แบบฉบับตลอดจนความล้มเหลวในการแก้ไขปริศนาที่สะสมอย่างต่อเนื่องทำให้เกิดวิกฤตการณ์ที่ขยายตัวไปเรื่อยๆ สภาพเช่นนี้คือสภาพที่ต้องการเปลี่ยนการมองปัญหาและเทคนิคที่ใช้ของวิทยาศาสตร์แบบฉบับเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการมองปัญหาและเทคนิคแบบใหม่ความล้มเหลวดังกล่าวมีสาเหตุมาจาก 3 ประการด้วยกันประการแรกคือความล้มเหลวที่เป็นแกนกลางของวิกฤตการณ์ (core of the crisis) คือความไม่ลงรอย/ความไม่ต่อเนื่องกันระหว่างทฤษฎีที่มีอยู่กับข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นประการที่สองคือสภาพแวดล้อมบริบทวัฒนธรรมตลอดจนการไม่ปรับตัวต่อความรู้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงคุห์นยกตัวอย่างว่าหากสังคมกรีกถูกควบคุมด้วยคำสอนที่เคร่งครัดโดยเฉพาะเรื่องพระเจ้าน้อยกว่านี้ความรู้ว่าด้วยพระอาทิตย์

เป็นศูนย์กลางของจักรวาลจะถูกค้นพบไปนานแล้วและประการที่สามคือการวิพากษ์
กันเองของผู้ปฏิบัติงานต่อทฤษฎีที่ยังใช้กันทั่วไป

วิกฤตการณ์จึงส่งผลให้กระบวนทัศน์ที่ดำรงอยู่เข้ากันไม่ได้ต่อการตอบโจทย
ปัญหานั้นๆ คุห์นอุปมาอุปไมยว่า “วิทยาศาสตร์ก็เหมือนกับโรงงานนั้นคือการหา
เครื่องมือใหม่เพื่อเก็บไว้จะทำไมในกรณีที่จำเป็นความสำคัญของวิกฤตการณ์ก็คือ
วิกฤตการณ์เป็นการชี้ให้เห็นว่าเวลาที่จะหาเครื่องมือใหม่ได้มาถึงแล้ว” (p.76) คุห์นกล
่าวว่า “กระบวนทัศน์ไม่เปลี่ยนแปลงหากปราศจากวิกฤตการณ์” (“No paradigm
changes without crisis”) วิกฤตการณ์ที่มาจากวิทยาศาสตร์แบบฉบับส่งผลให้ผู้
ปฏิบัติการในวิทยาศาสตร์พรรณนาและตีความต่อปัญหาแตกต่างกันไป

วิกฤตการณ์คือความตึงเครียดอันจำเป็นที่แฝงอยู่ในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์
(แม้ปัญหาผิดปกติ (anomaly) ที่ยังอยู่และรับรู้กันมิได้นำไปสู่วิกฤตการณ์เสมอไป
(p.81)) การตอบสนองต่อวิกฤตการณ์มีหลายรูปแบบด้วยกันเช่นนักวิทยาศาสตร์
จำนวนหนึ่งอาจจะสูญเสียศรัทธาและพยายามหาทางเลือกอื่นในการเผชิญ
วิกฤตการณ์ดังกล่าวนักวิทยาศาสตร์อีกจำนวนหนึ่งก็ทักท้วงว่าตนเองสามารถแก้ไข
ปัญหาความผิดปกติได้โดยจะให้ข้อเสนอจำนวนมากที่ทำให้ทฤษฎีชัดเจนขึ้นและให้
ข้อปรับปรุงเฉพาะกรณี (ad hoc) จำนวนมากเช่นกันต่อทฤษฎีเพื่อขจัดความขัดแย้ง
ทั้งหลายที่ปรากฏขณะนั้นนักวิทยาศาสตร์บางคนไม่สามารถต้านทานกับวิกฤตการณ์
ดังกล่าวได้อาจจะละทิ้งอาชีพตนเองไปประกอบอาชีพอื่นหรืออาจจะมองว่าความ
ล้มเหลวในการแก้ไขปัญหานั้นเป็นเพราะนักวิทยาศาสตร์นั้นๆ ไม่มีความสามารถ (ไม่ได้
เกี่ยวกับปัญหารากฐานทางทฤษฎีที่มีอยู่แต่ใด) ทั้งนี้เพราะนักวิทยาศาสตร์ (รวมถึงนัก
สังคมศาสตร์กระแสหลัก) ต่างได้รับการสั่งสอนให้ทำหน้าที่เพียงยืนยันทฤษฎี
(confirmation-theory) มาตลอดโดยทฤษฎีต่างๆดังกล่าวมาจากหนังสือและตำรา
มาตรฐานที่ถูกผลิตซ้ำผ่านสถาบันการศึกษาต่างๆอยู่แล้วอย่างไรก็ตามหากปัญหา
ผิดปกติเป็นมากกว่าปริศนา (puzzle) ของวิทยาศาสตร์แบบฉบับปัญหาผิดปกติมี
คุณค่าแก่การต้องวางแผนศึกษาความผิดปกติอย่างละเอียดและปัญหาผิดปกตินำไปสู่

การตั้งคำถามระดับรากฐาน (fundamental) ของกระบวนทัศน์นั้นๆนี้คือสาเหตุของปัญหาผิดปกติที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ซึ่งทำให้นักวิทยาศาสตร์ที่มุ่งมั่นจำนวนหนึ่งพบว่าสาขาวิชาของตนจะไม่มีวันเหมือนเดิมอีกต่อไปและการมองหาทางออกของวิกฤตการณ์จึงเป็นประเด็นหลักที่ต้องทำในสาขาของตน

คุห์นกล่าวว่า “วิกฤตการณ์ทั้งหมดเริ่มต้นด้วยความพรัมมวของกระบวนทัศน์และตามมาด้วยการคลายตัวของกฎเกณฑ์ในวิทยาศาสตร์แบบฉบับ ” (p.84) และวิกฤตการณ์ทั้งหมดมีความใกล้เคียงกับหนึ่งในสามลักษณะคือหนึ่งวิทยาศาสตร์แบบฉบับพิสูจน์ว่าสามารถจัดการกับปัญหาวิกฤตการณ์ได้ (แม้ไม่ได้แต่ปัญหารากฐานก็ตาม) เพราะยังเชื่อว่าในที่สุดแล้วธรรมชาติก็สามารถถูกผลักให้เข้าไปอยู่ในกล่องที่ได้มาจากกระบวนทัศน์ได้หรือสองคือปัญหาดูเหมือนไม่สามารถแก้ไขได้เพราะความล้มเหลวกับการจัดการกับวิกฤตการณ์ของสาขานั้นเองปัญหานี้จึงถูกประทับตราและปล่อยทิ้งให้คนรุ่นต่อไปพร้อมกับเครื่องมือที่ได้รับการพัฒนามากขึ้นมาเป็นผู้แก้ไขปัญหาเองและทางที่สามซึ่งถือว่าเป็นทางที่เข้ากับบทยืน (thesis) ของหนังสือเล่มนี้มากที่สุดคือ “วิกฤตการณ์อาจสิ้นสุดลงพร้อมกับการเกิดสิ่งที่เข้าข่ายจะเป็นกระบวนทัศน์อันใหม่และติดตามมาด้วยชัยชนะในการยอมรับกระบวนทัศน์ใหม่” (p.84)

แน่นอนว่าย่อมมีการแข่งขันนำเสนอกระบวนทัศน์หลากหลายจากชุมชนวิชาการเพื่อตอบโจทยวิกฤตการณ์ดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นสงครามกระบวนทัศน์หรือสงครามให้ได้มาซึ่งกระบวนทัศน์โดยที่แต่ละกลุ่มก็ถือว่าตนเองเป็นนักวิทยาศาสตร์ด้วยกันความหลากหลายจากการค้นคว้าต่อการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนโลกทัศน์จากนักวิทยาศาสตร์เป็นไปอย่างคึกคักในช่วงก่อนกระบวนทัศน์ (pre-paradigm) ความหลากหลายดังกล่าวค่อยๆหายไปโดยปกติมาจากชัยชนะของสำนักหนึ่งเหนือสำนักอื่นๆโดยกระบวนกรดูดกลืนทางมโนทัศน์ (process of conceptual assimilation) ในช่วงดังกล่าวเพื่อจะเป็นกระบวนทัศน์อาจจะใช้เวลาไม่นานหรือกระบวนกรดังกล่าวอาจไม่ได้ผลเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ใดๆในกระบวนกรก่อนเป็นกระบวนทัศน์จึงเต็มไปด้วยการต่อต้านจากกลุ่มคู่แข่งทางวิชาการอื่นๆรวมถึงการถกเถียงทะเลาะ

กันในฐานะรากฐานอย่างไรก็ตามการจะเป็นกระบวนทัศน์ได้นั้นหมายถึงการต้องยุติข้อถกเถียง “ชั้นรากฐาน” ที่เคยถูกถกเถียงอย่างสม่ำเสมอไปแล้ว

คำถามสำคัญคือทำไมต้องมีการแข่งขันกันจากชุมชนวิชาการคุณห์ตอบว่า “ทั้งนี้ต้องมีคู่แข่งรายอื่นที่เป็นทางเลือกเกิดขึ้นเพราะไม่มีการทำวิจัยใดที่ไม่ได้เริ่มจากกระบวนทัศน์การปฏิเสธกระบวนทัศน์ใดกระบวนทัศน์หนึ่งก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธความเป็นวิทยาศาสตร์ในตัวเอง” (p.77) ในกระบวนการแข่งขันนี้จึงเปรียบเหมือน “ตะแกรง” ในการคัดสรรว่ากระบวนทัศน์ใดที่เข้ากับการตอบโจทย์ต่อวิกฤตการณ์ได้มากกว่ากันนอกจากนี้คุณห์ยังให้เกร็ดทัศนะที่มาจากการศึกษาประวัติศาสตร์ความคิดทางวิทยาศาสตร์ของเขาว่าแม้ไม่ถนัดนักที่จะเข้าใจได้แต่การค้นพบกระบวนทัศน์มักมาจากจิตของคนที่เหมาะสมกับวิกฤตการณ์นั้นอย่างลึกซึ้งบางเวลาการค้นพบอาจจะเกิดขึ้นกลางดึกคุณห์ยังกล่าวว่าเกือบจะเป็นเรื่องสมำเสมอที่คนบรรลุถึงการรังสรรค์ (invention) ในชั้นรากฐานของกระบวนทัศน์ใหม่ “ถ้าไม่ใช่คนอายุน้อยก็เป็นคนที่ทำงานอยู่ไม่นานในสาขาที่เขาเข้าไปเปลี่ยนกระบวนทัศน์” (p.90)

ในที่นี้จึงควรพิจารณาว่าสิ่งที่เข้าข่ายเป็นกระบวนทัศน์ใหม่มีที่มาอย่างไร จำเป็นต้องเข้าใจก่อนว่าวิทยาศาสตร์แบบฉบับดำรงตนเองอยู่ในฐานะกระบวนการแบบสะสมพอกพูน (cumulative) กล่าวคือการศึกษาการวิจัยในวิทยาศาสตร์แบบฉบับเป็นไปเพื่อสร้างความกระจ่างชัดหรือขยายขอบเขตให้กับกระบวนทัศน์เดิม หากแต่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ตรงกันข้ามกับกระบวนการสะสมใดๆแต่เป็น “การสร้างสาขาเดิมขึ้นใหม่จากรากฐานใหม่” (It is a reconstruction of the field from new fundamentals, p.85) การสร้างขึ้นใหม่ดังกล่าวมี 3 องค์ประกอบคือ 1. เปลี่ยนบางสิ่งของกระบวนการที่ทำให้เป็นเรื่องทั่วไปทางทฤษฎีที่พื้นฐานที่สุดของวิชานั้น (foundation theoretical generalizations) 2. เปลี่ยนวิธีการและการประยุกต์ (methods and application) กระบวนทัศน์ของสาขานั้นๆและ 3. เปลี่ยนกฎเกณฑ์ที่ใช้ (rules) ของสาขานั้นๆ

เมื่อกระบวนการทัศน์มีการเปลี่ยนแปลงแล้ววงวิชาการจะเปลี่ยนแปลงทัศนะวิธีการจดหมายที่มีต่อสาขานั้นและเปลี่ยนกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับ “การจัดการกับข้อมูลกองเดียวกันกับที่มีมาก่อนแต่แทนสิ่งเหล่านี้ด้วยระบบของความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระบบใหม่ด้วยการให้กรอบที่แตกต่างออกไปกับสิ่งเหล่านี้” (p.85) ซึ่งไม่ใช่ลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบเกสทอลต์ (gestalt) ที่มองเห็นเครื่องหมายบนกระดานในครั้งแรกว่าเป็นนกแต่ตอนนี้เห็นเป็นละมั่งหรือในทางกลับกันแต่ “นักวิทยาศาสตร์ไม่ได้เห็นบางสิ่งเป็นสิ่งอื่นแต่นักวิทยาศาสตร์กลับเพียงแคเห็นสิ่งนั้นเท่านั้น” (Scientists do not see something as something else, instead they simply see it, p.85) การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์ที่นำไปสู่อีกกระบวนการทัศน์หนึ่งนี้เองที่คุห์นเรียกว่าการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์

การนิยามว่าการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์คืออะไรคุห์นกล่าวว่า “ได้แก่บรรดาเหตุการณ์ที่มีใช้การสะสมพอกพูนซึ่งในเหตุการณ์เหล่านี้กระบวนการทัศน์ที่เก่าแก่กว่าถูกแทนที่ทั้งหมดหรือถูกแทนที่เป็นบางส่วนด้วยกระบวนการทัศน์ใหม่ที่เข้ากันไม่ได้กับกระบวนการทัศน์เก่า” (p.92) โดยอาจเปรียบเปรยถึงการปฏิวัติทางการเมืองที่เริ่มจากความรู้สึกไม่พอใจของมวลสมาชิกที่มีต่อสถาบันทางการเมืองที่ไม่สามารถสนองตอบปัญหาใดๆได้แม้แรกเริ่มความรู้สึกดังกล่าวยังไม่กระจายกว้างขวางเท่าที่ควรการปฏิวัติทางการเมืองมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะเปลี่ยนแปลงสถาบันทางการเมืองที่สถาบันเหล่านั้นห้ามไว้ในตัวเองในช่วงก่อนการปฏิวัติมวลสมาชิกที่ไม่พอใจสถาบันทางการเมืองที่มากขึ้นเริ่มแปลกแยกถอยห่างจากชีวิตทางการเมืองที่ตนเองเคยผูกติดไว้และเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ถล่มทลายลงไปเรื่อยๆมวลสมาชิกจึงผูกมัดตนเองเข้ากับข้อเสนอที่เป็นรูปธรรมเพื่อจะสร้างสังคมขึ้นมาใหม่ภายในกรอบของสถาบันใหม่ (reconstruction of society in a new institutional framework) ในช่วงเวลาดังกล่าวเราจะพบทั้งค่านิยมอนุรักษ์นิยมที่ปกป้องสถาบันเก่าและค่านิยมใหม่ที่ต้องการสร้างสถาบันใหม่แต่ละฝ่ายจึงต้องพยายามโน้มน้าวมวลชนให้คล้อยตามตนเองคุห์นกล่าวว่า การแข่งขันทั้งการเลือกกระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์หรือการเลือกสังคม

การเมืองต่างพิสูจน์ให้เห็นว่าเพราะ “รูปแบบที่เข้ากันไม่ได้ในเชิงรากฐาน” มีลักษณะเหมือนกันดังนั้นความแตกต่างในเชิงกระบวนการทัศน์จึงไม่สามารถปรองดองกันได้

ความน่าสนใจต่อมาที่ต้องยึดต่อเนื่องจากข้างต้นคือคุห์นตั้งคำถามว่า “มีเหตุผลที่แท้จริงในตัวเองหรือไม่ที่บอกว่าการแทรกซึมของปรากฏการณ์ชนิดใหม่หรือทฤษฎีวิทยาศาสตร์ชนิดใหม่ต้องเกิดขึ้นโดยการปฏิเสธกระบวนการทัศน์ที่เก่ากว่า” (p.95) คุห์นตอบว่าหากไม่ปฏิเสธกระบวนการทัศน์เดิมเท่ากับว่าพัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ก็จะเป็นแบบสะสมพอกพูนเท่านั้นวิทยาศาสตร์แบบฉบับคือการสะสมพอกพูนไม่ใช่การปฏิวัติกระบวนการทัศน์ใหม่จึงต้องมีการทำลายกระบวนการทัศน์ที่มีมาอยู่ก่อนและต้องทำลายความขัดแย้งที่ตามมาระหว่างสำนักคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ขัดกันกระบวนการทัศน์ใหม่ทำให้เรามองเห็นอีกมุมหนึ่งที่ผู้สมานคนละกระบวนการทัศน์มองไม่เห็นไม่ว่าจะเป็นหลักการวิธีการปัญหาของสาขาและมาตรฐานในการแก้ไขปัญหาที่สำคัญกว่านั้น “การรับกระบวนการทัศน์ใหม่จึงมักบังคับให้มีการนิยามวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวข้องขึ้นใหม่” (p.103) ขณะที่ปัญหาเก่าบางประการ (ในช่วงก่อนการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์) อาจถูกส่งไปให้วิทยาศาสตร์แขนงอื่นๆจัดการหรืออาจถูกมองว่าคำถามเก่าดังกล่าวไม่อาจถูกยกสถานะเป็นวิทยาศาสตร์ได้อีกต่อไปขณะที่ปัญหาอื่นๆที่ไม่เคยมีอยู่หรือที่ครั้งหนึ่งถูกมองว่าสำคัญ (ในช่วงก่อนการเปลี่ยนกระบวนการทัศน์) อาจกลายเป็นต้นแบบความสำเร็จทางวิทยาศาสตร์อย่างมีนัยยะสำคัญภายใต้กระบวนการทัศน์ใหม่นั้นคุห์นจึงสรุปว่า “จารีตประเพณีของวิทยาศาสตร์แบบฉบับที่ปรากฏขึ้นจากการปฏิบัติทางวิทยาศาสตร์มีเพียงแต่เข้ากันไม่ได้กับจารีตประเพณีของวิทยาศาสตร์แบบฉบับอันเดิมเท่านั้นแต่ยังเป็นไปไม่ได้อย่างแท้จริงที่จะประเมินด้วยเกณฑ์เดียวกัน (incommensurable) กับจารีตประเพณีของวิทยาศาสตร์แบบฉบับอันเดิมนั้นด้วย” (p.103) ถึงที่สุดแล้วเมื่อกระบวนการทัศน์เกิดการเปลี่ยนแปลงจึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในมาตรฐานที่กำหนดความชอบธรรมทั้งการมองปัญหาและหนทางอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอีกด้วย

เมื่อกระบวนทัศน์เปลี่ยนการมองโลกก็เปลี่ยนไปกับกระบวนทัศน์ด้วยคุณกล่าว ว่านักวิทยาศาสตร์กำลังดูที่ที่เขาอยู่มาก่อนด้วยเครื่องมือที่เขาคุ้นเคยแต่ “เขาเห็นสิ่งใหม่และแตกต่างออกไป” ประเด็นนี้ต้องชัดเจนว่าไม่ได้หมายถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงแบบเกสตัลต์ (gestalt) ดังที่คุณยกตัวอย่างว่า “คนที่เปลี่ยนไปเชื่อแบบโคเปอร์นิคัสขณะที่จ้องดูดวงจันทร์จะไม่พูดว่า “ฉันเคยเห็นดาวเคราะห์ (planet) แต่ตอนนี้ฉันเห็นดาวบริวาร (satellite)” (p.115)

นอกจากนี้คุณยังกล่าวว่าการแข่งขันระหว่างกระบวนทัศน์ที่แตกต่างกันไม่ใช่การต่อสู้ผ่านการพิสูจน์ไม่ว่าจะพิสูจน์ถูกหรือพิสูจน์ผิดก็ตาม (ตามความคิดแบบคาร์ล พ็อพเพอร์ (Karl Popper) เพราะกระบวนทัศน์ที่แตกต่างย่อมส่งผลต่อความเป็นไปไม่ได้ที่จะประเมินด้วยเกณฑ์เดียวกันภายใต้กระบวนทัศน์ใหม่ค่าๆ เดิมมนทัศน์เดิมและการทดลองเดิมมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นในทิศทางและรูปแบบใหม่กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเมื่อปฏิบัติงานในโลกที่แตกต่างกันนักวิทยาศาสตร์ที่ยึดโยงกระบวนทัศน์ต่างกันแม้มองจากจุดทิศทางเดียวกันแต่พวกเขาเห็นสิ่งที่ต่างกัน

กระบวนทัศน์ที่ประสบความสำเร็จจึงให้ผู้ร่วมสนับสนุนจึงเป็นกระบวนทัศน์ที่สามารถแก้ปัญหาที่ทำให้กระบวนทัศน์เดิมเข้าสู่ภาวะวิกฤตการณ์และยิ่งกระบวนทัศน์ใหม่แสดงความแม่นยำในเชิงปริมาณที่ดีกว่าคู่แข่งที่เป็นกระบวนทัศน์เดิมจะยังมีประสิทธิผลเข้าไปอีกขณะที่ตอนท้ายของหนังสือคุณชี้ให้เห็นถึงกระบวนการที่กระบวนทัศน์ใหม่เข้าไปแทนกระบวนทัศน์เดิมโดยผู้เขียนสรุปได้ 5 ประการดังนี้ ประการที่หนึ่งในตอนเริ่มต้นทฤษฎีใหม่ที่เข้าข่ายเป็นกระบวนทัศน์อาจมีผู้สนับสนุนน้อยและในกรณีนี้แรงจูงใจของผู้สนับสนุนอาจ “ถูกสงสัย” ประการที่สองถ้าผู้สนับสนุนมีความสามารถพวกเขาก็จะปรับปรุงทฤษฎีนี้จะค้นคว้าหาความเป็นไปของทฤษฎีนี้และจะแสดงว่าชุมชนวิทยาศาสตร์ที่ถูกนำพาด้วยทฤษฎีนี้มีลักษณะอย่างไรบ้างประการที่สามถ้ากระบวนทัศน์นี้เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่จะชนะในการต่อสู้เหตุผลสนับสนุนให้เชื่อแนวทางนี้ก็เพิ่มจำนวนและมีความหนักแน่นมากขึ้นนักวิทยาศาสตร์ก็จะเปลี่ยนความเชื่อมั่นมากขึ้นและการค้นคว้าเกี่ยวกับกระบวนทัศน์

ใหม่ก็จะดำเนินต่อไปประการที่สี่จำนวนของการทดลองเครื่องมือบทความและหนังสือที่กระบวนทัศน์ใหม่เป็นรากฐานจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆและมีคนมากขึ้นที่เชื่อมั่นในประโยชน์ของทัศนะใหม่นี้แม้จะยังเหลือคนที่ยึดติดทัศนะแบบเดิมและประการสุดท้ายคุณเห็นว่าเราไม่สามารถบอกได้ว่าคนที่ยึดติดทัศนะแบบเดิมคือคนที่ผิดหรือทัศนะที่ผิดเพราะเราไม่มีเหตุผลจะไปต่อต้านพวกเขาเพราะพวกเขายังไม่รู้เลยว่างานวิชาการทั้งหมดของเขาได้ถูกเปลี่ยนความเชื่อไปหมดแล้วและพวกเขากำลังได้รับการมองว่า “สิ้นสุดความเป็นนักวิทยาศาสตร์ไปเสียแล้ว”

3) กระบวนทัศน์กับความเป็นสังคมศาสตร์

พัฒนาการของการศึกษาสังคม “ศาสตร์” หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมาเป็นไปในแนวทางพยายามทำให้เกิดความเป็นวิทยาศาสตร์เพราะมองว่าความเป็นวิทยาศาสตร์เป็นต้นแบบของความก้าวหน้าตลอดจนการศึกษาแบบวิทยาศาสตร์มีความแม่นยำน่าเชื่อถือและวัดได้คุณเคยกล่าวว่า “ความสำเร็จในการเปลี่ยนจากกระบวนทัศน์หนึ่งไปสู่กระบวนทัศน์หนึ่งโดยการปฏิบัติเป็นแบบแผนของการพัฒนาตามปกติของวิทยาศาสตร์ที่เติบโตเต็มที่แล้ว” (p.12) และตั้งข้อสงสัยว่าหากความก้าวหน้าถูกมองว่าเป็นวิทยาศาสตร์ทำไมศิลปะทฤษฎีการเมืองปรัชญา ฯลฯ ไม่ได้เคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์การอ้างว่าสังคมศาสตร์มีความเป็นวิทยาศาสตร์เพราะสังคมศาสตร์ครอบคลุมคุณลักษณะที่แน่นอนของวิทยาศาสตร์ไว้และมุ่งทำให้เกิดความก้าวหน้าใช่หรือไม่ (p.160) ดังนั้นคำถามที่ตามมาคือสาขาสังคมศาสตร์เป็นสาขาที่เติบโตเต็มที่หรือไม่รวมถึง “ความก้าวหน้า” สลักสำคัญอย่างใดกับการศึกษาทางสังคมศาสตร์¹⁰

คุณเห็นตั้งคำถามว่าส่วนใดๆของสังคมศาสตร์มีกระบวนทัศน์บ้างเพราะประวัติศาสตร์ชี้ว่าหนทางไปสู่ฉันทามติที่หนักแน่นร่วมกันเป็นเรื่องยากลำบากมาก (p.15) หรือยกตัวอย่างว่าในส่วนของชีววิทยาเช่นการศึกษาพันธุกรรมเป็นกระบวน

¹⁰ การกล่าวถึงสังคมศาสตร์เป็นสาขาที่ประกอบด้วยหลายแขนงวิชาไม่ว่าจะเป็นรัฐศาสตร์สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ผู้เขียนจึงใช้คำว่าสังคมศาสตร์ในความหมายกว้างๆ

ทัศน์แรกที่ได้รับการยอมรับโดยทั่วไปยังมีปัญหาว่าสังคมศาสตร์ส่วนใดมีกระบวนการทัศน์แบบนี้บ้าง (Sharrock & Read, 2002: 131)

หากสังคมศาสตร์เป็นสาขาที่เติบโตเต็มที่หมายถึงว่านักสังคมศาสตร์ย่อม “มีวิสัยมองโลก” เหมือนกันเพราะอยู่ในกระบวนการทัศน์เดียวกันเช่นการทำงานของวิทยาศาสตร์ที่เติบโตเต็มที่ก็จะเริ่มต้นทำงานจากกระบวนการทัศน์เดียวกันหรือจากชุดที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดโดยไม่ต้องไปอ่านตำราโบราณหรือตำราคลาสสิกอย่างใดแต่อ่านจากกระบวนการทัศน์นั้นๆ โดยความเป็นจริงแล้วสังคมศาสตร์กลับมีเป็นเช่นนั้นแต่ละสำนักคิดต่างมีวิธีการมองโลกต่างกันยกตัวอย่างเช่นการมองมนุษย์ในฐานะผู้แสดงพฤติกรรม (behavior) หรือการมองมนุษย์ในฐานะเป็นผู้กระทำการที่มีความหมาย (action) หรือมองมนุษย์เป็นองค์ประธานที่ถูกกำหนดโดย “โครงสร้าง” หรือการมองมนุษย์เป็นองค์ประธานที่ต้องผันแปรไปตาม “วาทกรรม” ในแต่ละช่วงเวลาเหล่านี้นำไปสู่วิธีการได้มาซึ่งความรู้ความสามารถที่จะรู้ (knowability) การตั้งคำถามการวิจัยการเลือกวิธีการตรวจสอบคำถาม (บางคำถามอาจจะไม่ถูกยกสถานะให้เป็นคำถาม) การนิยามอาณาบริเวณของสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องตลอดจนการสร้าง ความหมายความลำเอียงเชิงโครงสร้าง (structural presupposition) การยกตัวอย่างประกอบภาษาที่ใช้อุปลักษณ์ (metaphor) ฯลฯ ที่แตกต่างกันทั้งๆ ที่หากมีกระบวนการทัศน์กระบวนการทัศน์จะสามารถที่ชี้แนะและสร้างความชอบธรรมต่อการตัดสิน (justification) การวิจัยของชุมชนวิชาการได้

คำถามต่อมาคือความก้าวหน้ามีความสำคัญอย่างไรวิทยาศาสตร์มักถูกมองว่ามีความก้าวหน้าเพราะสามารถแก้ไขปัญหาหรือปริศนาอันเป็นกิจกรรมของวิทยาศาสตร์แบบฉบับตามกระบวนการทัศน์ได้นอกจากนี้การที่พวกเขาตระหนักว่าพวกเขาเอาชนะคู่แข่งกระบวนการทัศน์อื่นได้นั้นคือความก้าวหน้าคุณหนึ่งแย้งว่า “ความคิดเช่นนี้ไม่ต่างจากที่จอร์จออร์เวลล์กล่าวว่านี้คือการตกเป็นเหยื่อของประวัติศาสตร์ที่ถูกเขียนขึ้นใหม่ด้วยอำนาจที่มี” (p.167) ดังนั้นประเด็นที่ควรขบคิดต่อคือความก้าวหน้าหมายถึงการ

เข้าถึง “ความจริง” ได้มากที่สุดและหมายถึงความ “โดดเด่น” ของสาขาวิชาใช่หรือไม่

คุณเห็นว่าเราต้องละทิ้งมโนภาพที่แสดงออกอย่างชัดเจนหรือโดยนัยก็ตามที่ว่า การเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์นำไปให้นักวิทยาศาสตร์เข้าใจความจริงมากขึ้นเรื่อยๆ กล่าวคือนักวิทยาศาสตร์สามารถรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพราะเขาสนใจหรือมีความเห็นร่วมกันหาใช่ความจริงของเรื่องนั้นไม่หรือกล่าวอีกนัยคือการที่นักวิทยาศาสตร์รู้เกี่ยวกับความจริงมากกว่าผู้อื่นนั้นเป็นเพราะเขาจริงจังหรือเพราะพวกเขารู้เกี่ยวกับพืชสัตว์ดวงดาวหรืออะไรก็ตามที่เขาสนใจมากกว่าผู้อื่นไม่ต่างจากที่คุณเห็นถนัดนักเศรษฐศาสตร์ว่า “อาจจะเป็นเรื่องสำคัญที่นักเศรษฐศาสตร์จะได้แย่งกันว่าสาขาของพวกเขาเป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่นั้นเป็นเพราะนักเศรษฐศาสตร์รู้ว่าวิทยาศาสตร์คืออะไรจริงหรือเพราะว่านักเศรษฐศาสตร์มีความเห็นร่วมกันเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์เอง” (Sharrock & Read, 2002: 61) ขณะเดียวกันอำนาจในการเลือกระหว่างกระบวนทัศน์ที่ต่างกันของชุมชนวิชาการไม่ได้หมายถึงว่ากระบวนทัศน์หนึ่งเด่นไปกว่าหรือมีความรู้มากกว่ากระบวนทัศน์หนึ่งแต่ละกระบวนทัศน์มีความเข้าใจต่อโลกไม่เหมือนกันไม่ใช่เด่นกว่ากันดังที่คุณสรุปว่า “ไม่มีกระบวนทัศน์ใดที่ดีไปกว่ากันกระบวนทัศน์เป็นเรื่องของความแตกต่างเพียงเท่านั้น” (“no paradigm is better than any other; paradigms are just different.”)

ควรต้องตระหนักด้วยว่าสิ่งที่เกิดขึ้นสม่าเสมอภายหลังการปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์มักนำไปสู่การจำกัดขอบเขตทางด้านวิชาการเฉพาะชุมชนให้แคบขยายขอบเขตของความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านให้สูงขึ้นตลอดจนถูกควบคุมด้วยวิธีวิทยาและเทคนิคที่ค่อนข้างเถรตรงไม่ต่างจากภาวะการศึกษาและการวิจัยทางสังคมศาสตร์กระแสหลักในปัจจุบันที่พยายามผูกขาดการมีระเบียบวิธีวิจัยที่เคร่งครัดเพื่อเน้นเรื่องความแม่นยำความน่าเชื่อถือและความเป็นกลางอันเป็นความหวังสูงสุดของนักสังคมศาสตร์สายพฤติกรรมศาสตร์

สำหรับคุณแล้วคำถามที่ว่าสังคมศาสตร์มีกระบวนการทัศน์หรือไม่ยังเป็นคำถามปลายเปิดขณะที่เวส ชาร์ร็อก และรูเพิร์ท ริด (Sharrock and Read, 2002: 127) ทั้งคู่กล่าวว่าวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (natural science) ในช่วงแรกเริ่มยังไม่มีกระบวนการทัศน์หากแต่มีสำนักคิดที่หลากหลายถกเถียงกันในคำถาม “รากฐาน” อย่างต่อเนื่องแต่ละสำนักพยายามสร้างระเบียบวิธีของตนในความคิดของทั้งคู่สังคมศาสตร์ร่วมสมัยอยู่ในภาวะเช่นนี้ทั้งคู่ยังเน้นว่าการศึกษาของคุณแสดงให้เห็นว่าวิทยาศาสตร์ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงรูปร่างอย่างไรในการเข้าไปสู่ความเป็นเอกภาพในสาขาตนเองซึ่งนักสังคมศาสตร์อาจจะหวังว่าเป็นเช่นนั้นเหมือนกันแต่เงื่อนไขต่างๆที่รายนามสังคมศาสตร์ในปัจจุบันเป็นสภาพก่อนที่วิทยาศาสตร์จะพัฒนาเป็นเอกภาพไม่ต่างจากที่คุณเคยกล่าวว่าการที่นักสังคมศาสตร์คิดว่าตนเองรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์เอาเข้าจริงแล้วเป็นเพียงความรู้เกี่ยวกับปรัชญาของวิทยาศาสตร์ต่างหากนักสังคมศาสตร์ไม่รู้อะไรเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่แท้จริงคุณจึงย้าว่านักสังคมศาสตร์ไม่สามารถเคลื่อนตัวเองจากช่วงก่อนกระบวนการทัศน์ (pre-paradigm) ไปสู่ช่วงกระบวนการทัศน์โดยเจตนาได้ดังนั้นความพยายามที่จะนำวิทยาศาสตร์มาเป็นรูปแบบในการสร้างสาขาวิชาที่เป็นเอกภาพ (unified discipline) จึงเป็นสิ่งที่เปล่าประโยชน์ (Sharrock & Read, 2002: 128) อย่างไรก็ตามกลุ่มนักสังคมศาสตร์ที่เห็นว่าควรมีกระบวนการทัศน์มักให้เหตุผลว่าถ้ามีข้อตกลงเบื้องต้นร่วมกันในสาขาจะสามารถเป็น “ศาสตร์” ที่เหมาะสมได้¹¹ ขณะที่กลุ่มคัดค้านก็จะให้ความสำคัญกับความคิดว่า

¹¹ เนื่องจากตัวอย่างตามทัศนะดังกล่าวมีจำนวนมากผู้เขียนขอยกตัวอย่างที่ชัดเจนเพียงตัวอย่างเดียวเช่นในงานของเดวิส ฮุสตัน และไซบิล เดเลแวน (David Houston and Sybil Delevan, 1990: 679) ที่เขียนถึงลักษณะงานทางรัฐประศาสนศาสตร์โดยทั้งคู่กล่าวว่า “ปัญหาพื้นฐานของการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์อาจจะเป็นเพราะเราขาดกระบวนการทัศน์ในการขึ้นำนักศึกษาต่างๆ” ไม่ต่างจากวินเซนท ออสโตรม (Vincent Ostrom) (Houston and Delevan, 1990) กล่าวว่ารรัฐประศาสนศาสตร์ในสหรัฐอเมริกาอยู่ในช่วงวิกฤติเพราะความไม่เพียงพอของกระบวนการทัศน์ที่ยึดโยงกับทฤษฎีแบบจารีตดั้งเดิมเขากล่าวว่าถึงเวลาที่จำเป็นแล้วที่ต้องหากระบวนการทัศน์ทางเลือกเพื่อที่จะแก้ไขปัญหา “วิกฤตการณ์ทางปัญญา” (intellectual crisis) รวมถึงโฮเวิร์ด แมคเคอร์ติ (Howard

ด้วยสัมพัทธนิยมหรือไม่มีกฎเกณฑ์ที่ตายตัวเพราะแต่ละกลุ่มสามารถที่จะอ้างได้ว่าวิทยาศาสตร์ที่แท้จริงก็ไม่ได้ต่างไปจากวิทยาศาสตร์ที่เป็นปัญหาในเมื่อคุณยังยอมรับว่าไม่มีอะไรเหนือไปกว่าสิ่งอื่น (Sharrock & Read, 2002: 129) ส่วนความเห็นของเวสชาร์ร็อคและรูเพิร์ตก็คือหากสังคมศาสตร์พยายามที่จะเลียนแบบวิทยาศาสตร์ในที่สุดแล้วจะไม่ต่างจากโหราศาสตร์ (astrology) เพราะจารีตในการวิจัยจุดมุ่งหมายสำคัญที่มีต่อปัญหาหรือปริศณานั้นต่างกับวิทยาศาสตร์โดยสิ้นเชิง

สรุปและอภิปรายผล

โทมัสคูห์นได้ให้ความหมายของคำว่า “กระบวนทัศน์” ไม่ว่าจะเป็น “โลกทัศน์” ที่เป็นผลมาจากงานอันยิ่งใหญ่จากนักวิทยาศาสตร์ เช่นโคเปอร์นิคัสหรือนิวตัน ฯลฯ โดยที่งานยิ่งใหญ่เหล่านี้กลายเป็นกระบวนทัศน์ได้เพราะ “มีผลสำเร็จทาง

McCurdy, (Houston and Delevan, 1990) ชี้ว่าไม่มีทฤษฎีทางรัฐประศาสนศาสตร์ที่เป็นเอกภาพเพื่อช่วยแนะแนวทางให้แก่ผู้ค้นคว้าทำวิจัยใดๆดังนั้นเดวิส ฮุสตันและไซบิล เดเลแวนจึงสรุปว่าสถานะของวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์นอกจากขาดการสร้างทฤษฎีแล้วธรรมชาติของตัววิชาเองยังเป็นแบบ “ไม่สะสมพอกพูน” (non-cumulative) ทั้งคู่จึงให้ข้อเสนอแนะดังนี้ 1) รัฐประศาสนศาสตร์ต้องค้นหาเกณฑ์ที่ยอมรับได้ (acceptable criteria) และเครื่องมือวิจัย (research tools) ร่วมกันเพื่อการวิจัยที่แม่นยำ (valid research) ให้ได้ 2) ให้ความสำคัญกับการสะสมข้อมูลเพื่อง่ายในการทดสอบทฤษฎีองค์การหรือพฤติกรรมกรบริหาร 3) บทบาทของปริญญาเอกควรให้ความสำคัญกับการใช้ทฤษฎีและวิธีวิทยาอย่างเป็นระบบและ 4) ร่วมกันถกเถียงวิกฤตการณ์ด้านเอกลักษณ์ (crisis of identity) ของสาขาวิชาตรงข้ามกับความคิดของทีโมธี ลูค (Timothy Luke, 1999) ที่กล่าวถึงแบบแผนงานวิจัยของสมาคมรัฐศาสตร์ของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เน้นความเป็นระเบียบวิธีทางวิทยาศาสตร์ขึ้นสูงจนเชื่อและเชื่องกับระเบียบวิธีดังกล่าวจนเป็นกระบวนการทำให้เป็นปกติ (normalization) นอกจากนี้สมาคมยังมีวิธีการคัดผลงานกลุ่มเชี่ยวชาญของตัวเองภาษาที่ใช้ภาษาที่เข้มงวดแต่คับแคบ

วิทยาศาสตร์ในอดีตครั้งหนึ่งหรือมากกว่านั้นอันเป็นรากฐานอันมั่นคงผลสำเร็จนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนวิทยาศาสตร์เฉพาะบางชุมชนให้การยอมรับจนเวลาหนึ่งว่าเป็นรากฐานสำหรับการปฏิบัติต่อไป...ผลสำเร็จดังกล่าวก็มีลักษณะปลายเปิด (open-ended) เพียงพอที่ให้นักวิทยาศาสตร์เข้ามาร่วมแก้ไขปัญหามีอยู่จากผลสำเร็จดังกล่าว” (p.10) ขณะที่นักวิชาการเช่นเอ็ม มาสเตอร์แมน (M. Masterman อ้างใน ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2524: 8) เข้าใจกระบวนการทัศน์ในความหมายได้แก่ “วิธีมอง”(way of seeing) “Weltanschauung” หรือ “โลกทัศน์” (worldview) และนักปรัชญาร่วมสมัยชื่อดังชาวอิตาลีคือจีโอจีโอ อะแกมเบน (Giorgio Agamben, 2002) กล่าวถึง “กระบวนการทัศน์” ในความหมายแบบซิลส์ เดอเลซ (Gilles Deleuze, 1990) คือความเป็นเอกพจน์ (singularity) และชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2524:12) เปรียบเปรย “กระบวนการทัศน์” เช่นเดียวกับ “ปริศนาถ้ำ” (Parable of the cave) ในบทสนทนาของโสเครตีส¹² ฯลฯ

คำสรุปব্যয়ของจีโอจีโอ อะแกมเบน สามารถทำให้เห็นภาพของกระบวนการทัศน์ได้อย่างชัดเจนกล่าวคือกระบวนการทัศน์ไม่ได้มาจากตรรกะแบบนิรนัยหรืออุปนัยใดๆไม่ได้มาจากส่วนย่อย (part) ไปสู่ทั้งหมด (whole) หรือทั้งหมดนำมาสู่ส่วนย่อย ไม่ใช่ส่วนย่อยที่สัมพันธ์กับส่วนย่อยด้วยกันและไม่ใช่ส่วนย่อยเท่ากับว่าเราเชื่อว่ามีทั้งหมดรองรับอยู่แต่คือ “ความเป็นเอกพจน์ที่แสดงให้เห็นด้วยตัวเองที่ผลิตบริบททางภววิทยาแบบใหม่” (It is a singularity which, showing itself as such,

¹² เปรียบเสมือนว่ามนุษย์เกิดมาก็เหมือนอยู่ในถ้ำหันหน้าเข้าหาผนังถ้ำบนผนังถ้ำก็มีเงาของสิ่งต่างๆ เเงเหล่านั้นเกิดจากปากถ้ำซึ่งมีต้นกำเนิดของเราและไฟอยู่เนื่องจากมนุษย์ถูกตรึงด้วยตรวนจนหันไปมองเพียงแคเงาของสิ่งต่างๆ จึงเข้าใจว่าเงานั้นคือตัวจริงตรวนจนมีคนไม่เชื่อและสงสัยว่าเงานั้นคือตัวจริงหรือไม่จึงสลัดตัวเองออกไปสู่ปากถ้ำแม้แรกเริ่มสายตาของเขาสงบลงด้วยการเผชิญกับแสงอาทิตย์เพราะออกจากที่มืดที่อยู่มาตลอดไปสู่ที่สว่างแต่เมื่อเขาค่อยๆ ชื่นเขาจะพบว่าสิ่งที่เขาเห็นภายนอกต่างหากคือของจริงมีเงาพอเขากลับเข้ามาในถ้ำพยายามสอนให้เพื่อนมนุษย์ทราบว่าเงาที่ว๊าคือของปลอมเพื่อนมนุษย์ก็ไม่เชื่อและมองว่าเขาเป็นคนบ้าจนนำไปสู่การทำลายเขาในที่สุด เฉกเช่นโสเครตีส

produces a new ontological context.) กล่าวคือความเป็นเอกพจน์ดังกล่าวมาจากลักษณะการมองโลกที่เรามุ่งไปทางนั้นนำไปสู่การมองเห็นความมีอยู่อีกแบบที่ต่างออกไปและควรต้องย้ำด้วยว่าวาทกรรมหลักหรือความคิด/ภาคปฏิบัติการที่ครอบงำยุคสมัย (episteme) ไม่ได้ผลิตกระบวนทัศน์หากแต่ “กระบวนทัศน์ต่างหากที่เป็นหนึ่งของหลายวิธีการที่ผลิตวาทกรรมหลักดังกล่าว” (“The Paradigm is one of the ways to build episteme.”) (Agamben, 2002)

กล่าวให้ถึงที่สุดสังคมมนุษย์ไม่ได้เปลี่ยนไปตามโลกแต่โลกเปลี่ยนไปตามการมองเห็นของสังคมหากสังคมไม่มองโลกที่ต่างออกไปมองเพียงสิ่งที่คุ้นเคยจะไม่คิดและเห็นในมุมที่เปลี่ยนไปได้เลยพิจารณาบางตัวอย่างเช่นชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2524:9) กล่าวว่า “ผู้คนทั้งหลายที่อยู่ในกระบวนทัศน์ที่เห็นความรุนแรงเป็นเรื่องปกติธรรมดาจะมองไม่เห็น/ไม่มีทางคิดถึงการเมืองที่ปลอดจากความรุนแรงได้เลยหากนักทฤษฎีการเมืองไม่ใช้ความรุนแรงไม่ยกตัวอย่างคนแบบคานธีหรือมาร์ตินลูเธอร์คิงนักต่อสู้เพื่อคนผิวสีในสหรัฐอเมริกาถึงตัวอย่างการไม่ใช้ความรุนแรงอีกจำนวนมาก” เช่นเดียวกับงานของเกล็นเพจ (2552) และศิวัช ศรีโสภางกุล (2552) ที่รายงานว่าในหนังสือรัฐศาสตร์ไม่ช้าว่าแทบไม่มีผู้คนเชื่อและคิดมาก่อนเลยว่า “สังคมที่ปราศจากการฆ่าจะเป็นไปได้” ขณะที่ภายหลังถามความรู้สึกของนักศึกษาในชั้นเรียนเมื่อได้อ่านหนังสือดังกล่าวก็ได้รับคำตอบเช่นกันหรือตัวอย่างมโนทัศน์เรื่องอำนาจมิเชล ฟูโกต์¹³ (Michel

¹³ มิเชล ฟูโกต์ เคยกล่าวถึงงานของคูห์นว่าน่าชื่นชมและเลียบขาด(admirable and definitive) พอล ราบินาว และฮูเบิร์ต เดรย์ฟัส (Paul Rabinow and Hubert Dreyfus อ้างใน Agamben, 2002) กล่าวว่างานสำคัญของฟูโกต์คือ The Archaeology of Knowledge (1969) ก็คล้อยตามจากงานของคูห์นแม้เขาแทบไม่ค่อยอ้างอิงอิทธิพลทางความคิดของคูห์นที่มีต่อเขาก็ตามคำถามน่าสนใจมี 2 ประการประการแรกคือจำเป็นหรือไม่หากเราเห็นโลกในกระบวนทัศน์เดียวกันจำเป็นต้องอ้างอิงงานของกันเพราะในเมื่อเราเห็นรากฐานทางญาณวิทยาเหมือนกันแล้วตัวอย่างเช่นนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2532: 326) เคยโต้แย้งปรีชาชาญวิทย์นัที่ระบุว่านิธิไม่อ้างว่าความคิดเรื่องวาทกรรมมาจากแหล่งไหนว่า “ผมพูดตรงนี้นักสังคมศาสตร์ทุกคนก็รู้ได้ว่าผมเอาความคิดจากใคร ... สำคัญนักหรือว่าใครเป็นคนคิด” ขณะที่ประการที่สองหากมองแบบหลังโครงสร้างนิยมเอาเข้าจริง

Foucault, 1978: 88-89) เคยกล่าวประโยคสำคัญว่า “ในความคิดและการวิเคราะห์ทางการเมืองที่ผ่านมาเรายังไม่ได้ตัดพระเศียรของกษัตริย์ออกไป” เพราะผู้คนมักมองเห็นอำนาจเพียงอำนาจในการทำงานเป็นช่วงชั้นจากบนสู่ล่างเท่านั้นและเห็นแต่เพียงอำนาจทำหน้าที่แต่เพียงการออกคำสั่งยืนยันและปฏิเสธคำสั่งรวมถึงกำหนดข้อห้ามที่มีให้พฤติกรรมใดล่วงละเมิดคำสั่งดังกล่าวในตัวแบบดังกล่าวอำนาจก็ราวกับว่ามาจากรัฐสู่ครอบครัวยกจากกษัตริย์สู่บิดา ฯลฯ ที่สุดแล้วจึงมีเพียงหัวหน้าออกคำสั่งกับบุคคลต้องเชื่อฟังคำสั่งเพียงเท่านั้น (commanding head and obedient subject) แต่ไม่เห็นอำนาจในทางบวกที่ทำหน้าที่ “ผลิต” และจัดการมนุษย์ในฐานะเป็นสิ่งมีชีวิตจัดการกับชีวิตและร่างกายในฐานะเป็นวัตถุที่ศึกษาเป็นต้น

โดยสรุปแล้วการเข้าใจกระบวนการทัศน์เพื่อมองเห็นโลกที่ต่างออกไปเป็นเรื่องสำคัญในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ในฐานะที่ผู้เขียนเป็นนักรัฐศาสตร์ที่เห็นด้วยกับการศึกษารัฐศาสตร์ทวนกระแสแต่ต้องทำงานภายใต้การครอบงำของรัฐศาสตร์กระแสหลักไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้กระแสหลักวิชาที่สอน ฯลฯ และระเบียบวิธีวิจัยที่เคร่งครัดแบบวิทยาศาสตร์ (การทำวิจัยต้องมี 5 บทเท่านั้น! ต้องเรียงหัวข้อประกอบให้ครบ! อย่าลืมมีสมมติฐาน! ระเบียบวิธีทางสถิติต้องเคร่งครัด! ต้องมีการพิสูจน์หาค่าความเชื่อมั่น! ต้องให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบแบบสอบถาม! ผู้วิจัยต้องเป็นกลาง! ฯลฯ) ราวกับว่าร่างกายของนักศึกษาเป็นเพียงกรรม (object) ที่ถูกผลิตซ้ำให้เชื่อและเชื่อจากวิทยาศาสตร์ตลอดเวลาครั้นผู้เขียนจะเข้าไปเปลี่ยนใดๆก็ทำไม่ได้หากเปลี่ยนมากจะเป็นแบบที่คุห์นกล่าวว่าคนที่ยังปรับตัวให้เข้ากับกระบวนการทัศน์ไม่ได้ (ในที่นี้ขอเปรียบเปรยว่าสังคมศาสตร์กระแสหลักและระเบียบวิธีวิจัยทางวิทยาศาสตร์พยายาม

แล้วทัศนะผู้เขียนมิได้สำคัญใดๆเลยผู้เขียนเป็นเพียง “หน้าที่-ผู้เขียน”(author-function) ที่คอยฉายภาพให้วาทกรรมฉายลอมแสดงออกมาเท่านั้นดังที่ฟูโกต์ (1977) กล่าวว่าหนังสือของคาร์ล มาร์กซ์และฟรอยด์ต่างเป็นเพียงสิ่งประดิษฐ์ของ “ความเป็นไปได้” ที่ไม่มีที่สิ้นสุดของวาทกรรมในยุคพวกเขาเองทั้งสองคนหาได้คิดริเริ่มแนวคิดของพวกเขาเองแต่อย่างใดหรือดูบทเปิดและบทปิดใน มิเชล ฟูโกต์ (Foucault, 1970)

ครอบงำ/อ้างตนว่าเป็นกระบวนทัศน์ที่ถูกต้องที่ความเป็นจริงแล้วตัววิชาสังคมศาสตร์ยังไม่มี/ยากที่จะมีกระบวนทัศน์เสียด้วยซ้ำ) ก็ต้องเผชิญกับลักษณะที่ “คนเหล่านี้จะถูกขับออกไปจากวงวิชาการโดยสิ้นเชิงและวงวิชาการก็จะไม่สนใจงานของพวกเขา” (p.19) ขณะที่ผู้เขียนยังตั้งใจทำงานวิชาการ (ไม่อยากตกงาน) ผู้เขียนจึงจะปิดบทความวิชาการดังกล่าวจากวลีหนึ่งที่สำคัญจากงานเขียนของชัยวัฒน์สถาอานันท์ (2528: 31) ที่กล่าวว่าหน่วยย่อยที่สุดของการศึกษาสังคมศาสตร์คือ “มนุษย์” โดยมนุษย์มีการกระทำ(action) อันมีเครือข่ายความหมายที่สลับซับซ้อนมิใช่มีแต่พฤติกรรม (behavior) ที่สังเกต/คำนวณค่าวัดความต้องการการศึกษาสังคมศาสตร์จึงไม่ใช่การต้องใส่หัวโขนของ “ความเป็นวิทยาศาสตร์” นั่นเอง

บรรณานุกรม

- เกล็นเพจ. 2552. **รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า**. แปลโดย ศิโรตม์คล้ายไพบุลย์. กรุงเทพฯ: คบไฟ.
- จุฑารัตน์ เอื้ออานวย. 2548. **กระบวนกรยุทธธรรมเชิงสมานฉันท์: การปรับกระบวนทัศน์กระบวนกรยุทธธรรมไทย**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2524. “อิสรภาพกับพาราไดม์แห่งความรุนแรง.” **รัฐศาสตร์สาร** 7 (3).
- _____. 2528. **การเมืองมนุษย์: รัฐศาสตร์ทวนกระแส**. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2540. **รัฐศาสตร์การบริหารรัฐกิจทฤษฎี: หนึ่งทศวรรษรัฐศาสตร์แนววิพากษ์**. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก.
- โทมัส คูห์น. 2544. **โครงสร้างของการปฏิวัติในวิทยาศาสตร์**. แปลโดย สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2532. “จดหมายตอบ.” **รัฐศาสตร์สาร** 14 (1): 331-340.

ยศ สันตสมบัติ และ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. 2539. **จินตนาการสู่ปี 2000: นวกรรม**

เชิงกระบวนการทัศน์ด้านไทยศึกษา? กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ศิวัช ศรีโกคางกุล. 2552. “รัฐศาสตร์ไม่ฆ่า: ข้อเสนอทางการเมืองในจังหวัดชายแดนภาคใต้. เอกสารนำเสนอต่อวงเสวนาปรัชญาการเมือง.”ใน **การประชุมรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์แห่งชาติครั้งที่ 10 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**.

Agamben, Giorgio. 2002. **What is a Paradigm?**. Retrieved September 10, 2012, from emedicine.medscape.com/article/796892-overview.

Borzutzky, Silvia. 2007. “The Politics of Impunity the Cold War, State Terror, Trauma, Trials and Reparations in Argentina and Chile.” **Latin American Research Review** 42 (1).

Chilcote, RonaldH. 1981. **Theories of Comparative Politics: The Search for a Paradigm**. Colorado: Westview.

Deleuze, Gilles. 1990. **The Logic of Sense**. New York: Columbia University.

Foucault, Michel. 1970. “The order of discourse.” In Robert Young (ed.). **Untying the Text: A Post-Structuralist Reader**. Boston: Routledge and Keegan Pual.

_____. 1977. “What is an Author?.” In **The Foucault Reader**. New York: Pantheon Books.

_____. 1978. **History of Sexuality**. New York: Vintage Books.

Garfield, Eugene. 1987. “A Different Sort of Great Books List: The 50 Twentieth-Century Works Most Cited in the Arts & Humanities Citation Index, 1976-1983.” **Current Contents** (16): 3-7.

วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์
ปีที่ 1 เล่มที่ 1 (ม.ค.-มิ.ย. 2555)

- Henry, Nicholas. 1975. "Paradigms of Public Administration." **Public Administration Review** 35 (4): 378-386.
- Houston, David J. & Delevan, Sybil M. 1990. "Public Administration Research: Assessment of Journal Publications." **Public Administration Review** 50 (6): 674-682.
- Hulsman, John. 1997. **A Paradigm for the New World Order: A Schools-of-Thought Analysis of American Foreign Policy in the Post-Cold War Era**. Basingstoke: Macmillan.
- Janos, Andrew. 1997. "Paradigms Revisited Productionism, Globality, and Post-modernity in Comparative Politics." **World Politics** 50 (1): 118-149.
- Kuhn, Thomas. 1970. **The Structure of Scientific Revolution**. Chicago: University of Chicago Press.
- Luke, T. W. 1999. "The discipline as disciplinary normalization: Networks of research." **New Political Science** 21 (3).
- Morgan, Gareth. 1980. "Paradigms, Metaphors, and Puzzle Solving in Organization Theory." **Administrative Science Quarterly** 25 (4): 605-622.
- Ricci, David M. 1984. **The Tragedy of Political Science: Politics, Scholarship, and Democracy**. New Haven: Yale University.
- Sharrock, Wes. & Read, Rupert. 2002. **Kuhn: Philosopher of Scientific Revolutions**. Malden, MA: Polity.